

Розділ 9

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Підрозділ 9.1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ

ТУЛЯКОВ В. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
віце-президент, проректор з міжнародних зв'язків,
завідувач кафедри кримінального права, доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ПОВОДЖЕННЯ: ДО ТЕОРІЇ ПИТАННЯ

Сучасні праці відомих українських фахівців у галузі кримінального права в якості одного із центральних напрямків розвитку доктрини називають питання кримінальної політики. Так, П. Я. Фріс та В. Я. Борисов під кримінально-правовою політикою розуміють «системоутворюючий елемент політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, що розробляє стратегію і тактику, формулює основні завдання, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність, виробляє засоби їх досягнення і виражається в нормах законодавства про кримінальну відповідальність, практиці їх застосування, рішеннях офіційного тлумачення Конституційним Судом України кримінально-правових норм, постановвах Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ з питань застосування спеціалізованими судами законодавства про кримінальну відповідальність, судових рішеннях Верховного Суду України з приводу неоднакового застосування норм матеріального права (складові кримінально-правової політики)» (Борисов В. І., Фріс П. Л. Поняття кримінально-правової політики // Вісник Асоціації кримінального права України. — 2013. — № 1(1). — С. 19).

Не торкаючись свідомо застережливих для кримінологів понять «боротьба зі злочинністю», все ж таки вважаємо за необхідне більш предметно зосередитись на одній білій плямі у сучасній кримінально-правовій науці, яка не знайшла свого відображення у цитованій роботі.

Мова йде про кримінально-правове поводження.

Термін «поводження» (treatment) виник за часів перших Конгресів ООН з питань профілактики злочинності та поводження з правопорушниками (UN Congresses on Crime prevention and treatment of offenders). Зміст цього терміну було з'ясовано ще у перших документах ООН (Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими // Збірник нормативних актів з кримінально-виконавчого права України / уклад. В. М. Трубников, Ю. В. Шинкарьов. — Х. : Харків юрид., 2008. — С. 78–90), які було присвячено розробці мінімальних стандартів охорони прав людини у процесі реалізації кримінальних правовідносин.

За радянських часів термін «поводження» набув широку критичну оцінку, бо вважалося, що саме задля його існування капіталістична влада має можливість застосовувати репресивний апарат проти девіантів або використовувати інші за характером репресивності правові заходи медичного та соціально реабілітуючого характеру.

На Заході проблематика поводження пов'язана із програмами медичної та соціальної реабілітації правопорушників та жертв злочинів (<http://www.nij.gov/journals/265/Pages/therapy.aspx>), застосуванням нейронбіологічних методик корекції особистості (http://www.law.ku.edu/sites/law.drupal.ku.edu/files/docs/law_review/v56/04-Greely_Final.pdf), заходів ресоціалізації та соціальної реабілітації, які надають особистості право на надію на найкраще навіть в умовах довічного позбавлення волі.

Доречи, питанням реалізації права на соціальну реабілітацію було присвячене відоме рішення ЄСПЛ *Vinter and others v. the United Kingdom* (2013).

В українській літературі у працях Т. Денісової, О. Козаченка, Н. Мирошніченко, А. Музики, М. Панова питанням характеристик окремих видів кримінально-правового впливу, які асоціюються із поводженням, було надано особливу увагу. Проте загалом в українській кримінально-правовій літературі цей термін не отримав поширення.

Частково цей термін використовується фахівцями у галузі кримінально-виконавчого права у зв'язку із особливостями застосування режиму відбування та індивідуалізації покарання чи особливостями застосування примусового лікування та примусових заходів медичного характеру. Проте такі характеристики лише частково відображують комплексний характер цього явища, яке може бути охарактеризоване як форма реалізації кримінально-правового впливу на локальному та індивідуальному рівнях соціальної взаємодії.

Отже, з нашої точки зору, термін «кримінально-правове поводження» повинен включати усі можливі заходи кримінально-правового

впливу на особу злочинця та потерпілого з метою соціальної їх реабілітації та адаптації.

Таким чином, сучасна кримінально-правова політика формулює основні завдання, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність та особливості поведіння зі злочинцями та потерпілими.

МИРОШНИЧЕНКО Н. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри кримінального права, кандидат юридичних наук,
доцент, заслужений юрист України

ПІДСТАВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У кримінально-правовій літературі протягом ряду років висловлювалися три основні точки зору щодо визначення підстави притягнення особи до кримінальної відповідальності. А саме, в якості підстави кримінальної відповідальності пропонувалося визнавати вину, суспільно небезпечне діяння (злочин) або склад злочину. Вину ряд вчених називають передумовою виникнення кримінальної відповідальності. Разом з тим, вина є основною (обов'язковою) ознакою суб'єктивної сторони складу злочину (одного з елементів складу злочину). Суспільно небезпечне діяння є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину, воно може бути вчинено особою невинно, або його може вчинити неналежний суб'єкт (малолітній або неосудна особа), у зв'язку з цим факт вчинення діяння недостатній для притягнення особи до кримінальної відповідальності. Тому найбільш правильно видається точка зору тих вчених, які підставою кримінальної відповідальності визнавали наявність в діянні винної особи конкретного складу злочину. У КК України 2001 року закріплена підстава притягнення особи до кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 2 КК), нею визнається вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину.

Відомі юристи Таганцев Н. С., Трайнін А. Н., Піонтковський А. А. внесли вагомий внесок у вивчення та розвиток поняття складу злочину, як правового інституту, він визнається законодавством і юридичною практикою більшості країн європейської правової орієнтації. Але юристи англо-саксонського напрямку не вживають цей термін, він відображений в основному в кримінально-процесуальних нормах.

Дослідження складу злочину, що почалося в кінці 18 століття, продовжується до цих пір в науці вітчизняного кримінального права. Однак на законодавчому рівні, як було зазначено, поки закріплено лише